

Lausunto luonnokseen: Hallituksen esitys eduskunnalle lukiolaiksi ja laiksi ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain muuttamisesta

Kaustisen sivistystoimi, sivistysjohtaja Henry Paananen
Kaustisen musiikkilukio, vt. rehtori Ilona Salomaa-Uusitalo

5.3.2018

Hallituksen esitys eduskunnalle lukiolaiksi ja laiksi ylioppilastutkinnon järjestämisestä annetun lain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Hallituksen esitys liittyy lukiokoulutuksen uudistukseen. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi lukiolaki. Laki ja sen nojalla annettava valtioneuvoston asetus korvaisivat voimassa olevan lukiolain ja -asetuksen.

Ehdotetulla lailla uudistettaisiin lukiokoulutuksen rakennetta. Asetetut tavoitteet ovat neljänlaiset. Ensiksi esityksen tavoitteena on uudistaa lukiokoulutuksen rakenteita tavalla, joka turvaa lukiokoulutuksen laajan yleissivistävyyden ja opiskelijoiden mahdollisuudet tehdä opiskeluaan koskevia valintoja.

Toiseksi esityksen tavoitteena on edistää lukiokoulutuksen järjestäjien keskinäistä yhteistyötä sekä yhteistyötä korkeakoulujen, muiden koulutuksen järjestäjien sekä työelämän ja muun ympäröivän yhteiskunnan kanssa (kansainvälisyyden kehittäminen). Lukion on todettu tarjoavan opiskelijoille myönteisen asenteen jatko-opintoihin, mutta se ei kuitenkaan ole kaikilta osin tuottanut korkeakouluopintojen edellyttämää osaamista. Tutkimuksissa on todettu haasteiden liittyvän erityisesti asioiden syvälliseen ymmärtämiseen, tiedon käsittelyyn ja kriittiseen ajatteluun liittyviin taitoihin. Välivuotta pitävien opiskelijoiden määrä on kasvanut yli 10 prosenttia kymmenessä vuodessa.

Kolmanneksi lakiesityksellä pyritään lisäämään lukiolaisten hyvinvointia ja vähentämään opiskelijoiden kokemaa uupumusta ja negatiivisia tunteita lukio-opiskelua kohtaan. Ylioppilastutkinnon suorittaneiden osuus oli suurin vuonna 1981 syntyneiden ikäryhmässä, jonka jälkeen osuus on kääntynyt laskuun.

Neljänneksi esitys pyrkii selkeyttämään lukiokoulutuksen ohjausjärjestelmää lisäämällä koulutuksen järjestäjien päätösvaltaa opetuksen toteuttamisessa, jotta paikalliset tarpeet, olosuhteet, yhteistyömahdollisuudet ja opiskelijoiden toiveet voidaan ottaa täysimääräisesti huomioon.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan 1. päivänä elokuuta 2019. Lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet uudistettaisiin vuosien 2019–2020 aikana ja niiden mukaan laaditut opetussuunnitelmat otettaisiin käyttöön syksyllä 2021 alkavasta lukiokoulutuksesta lukien.

LAUSUNTO

Suomalainen lukiokoulutus on käynyt läpi useita uudistuksia, kuten uuden opetussuunnitelman (OPS, 2014) luominen sekä siirtyminen sähköiseen ylioppilastutkintoon. Tarve lukiokoulutuksen lainsäädännön uudistamiselle on ollut niin ikään ilmeinen. Nyt kyseessä olevan uudistuksen tavoitteena on vahvistaa koulutuksen laatua, oppimistuloksia (lukio ei ole välttämättä ollut vetovoimainen opintomuoto nuorten kannalta) ja sujuvoittaa siirtymistä kohti korkea-asteen opintoja. Uudistusprosessin aikana lukiohenkilöstölle on tarjottu mahdollisuutta osallistua keskusteluun verkkoavorihessä, lukiokierteilla, seurantaryhmissä ja pyöreän pöydän ryhmissä.

Ehdotetun lain tavoitteet ovat tulevaisuuden lukiokoulutuksen kannalta oikeansuuntaisia, mutta kaipaavat vielä monin osin tarkennuksia. Tässä lausunnossa käsitellään uuden lain ja tulevaisuuden lukiokoulutuksen kannalta keskeisimpiä uudistusideoita.

Lukiokoulutuksen yhteistyömuotojen kehittäminen

Lukiokoulutuksen laaja yleissivistävyys on turvattava jatkossakin, koska se on ao. koulutuksen keskeisin tehtävä. Toiseksi lukiokoulutuksen tulee tarjota opiskelijoille innostava oppimisympäristö, joustavia ratkaisuja ja yksilöllisiä opinpolkuja. Kaustisen musiikkilukio on osallistunut vuosina 2008-2010 opetus- ja kulttuuriministeriön *Tulevaisuuden lukio* -hankkeeseen sekä vuosina 2010–2013 *Koko koulu ohjaa* -lukion opinto-ohjauksen kehittämisen pilottihankkeeseen. Viimeksi mainitussa hankkeessa ovat korostuneet yksilölliset ohjaustarpeet. Hankkeiden tuloksena on syntynyt oppimisen uusia menetelmiä ja laadukas ohjausjärjestelmä, jonka ohjaustoiminnan painopisteenä on urasuunnittelu lukiolaisen opintopolulla, monipuolisen asiantuntijaosaamisen liittäminen opiskelijan urasuunnittelun verkostoon, lukion ja työvoimahallinnon yhteistyön tehostaminen, korkeakoulujen pääsykokeiden ja lukio-opiskelun yhteistyömuotojen kehittäminen sekä tietotekniikan monipuolinen hyödyntäminen HOPSin laadinnassa ja urasuunnittelussa.

Lukiotyön kannalta tämä on käytännössä merkinnyt TET-suunnitelmien arviointia, TET-päivien toteutuksen arviointia, Ura-Forumien käynnistämistä, AVO-päivien kehittämistä, kesätyöpankin rakentamista, ePortfolioiden laatimista, eLukion toimintaan tutustumista ja yliopistoyhteistyön edistämistä (muun muassa Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos, Turun yliopisto, Vaasan yliopisto, Helsingin yliopisto, ja Kokkolan yliopistokeskus Chydenius).

Kaustisen musiikkilukiossa voidaan katsoa toimitun vuosien ajan lukiokoulutuksen uudistukseen tähtäävän esityksen mukaan. Tässä mielessä ehdotetun lain tavoite lukiokoulutuksen, korkeakoulujen, muiden koulutuksen järjestäjien ja työelämän keskinäisen yhteistyön syventämisestä on askel odotettuun suuntaan. Toisaalta ongelmana on ollut, että pilotoinnissa mukana olleiden lukioiden hankkeet ovat päättyneet eri aikaan ja tulokset ovat jääneet irrallisiksi ilman merkittävää yhteenvetoa opinto-ohjauksen kehittämisestä (yhteistyö ulkopuolisen asiantuntijaverkoston kanssa).

Tulevaisuuden lukion pitää olla rohkea yhteistyökoulujen, ulkopuolisten asiantuntijoiden ja työelämän suuntaan. Tämä on laadukkaan lukiopalvelun tausta. Tulevaisuudessa lukiostrategiat ovat keskeisessä asemassa lukiokoulutuksen, korkeakoulujen, muiden koulutuksen järjestäjien ja työelämän keskinäisen yhteistyön syventämisessä. Lukiostrategiat on syytä laatia niin, että niihin

sisältyy koulujen lukuvuosisuunnitelmien ja kasvatuksellisten tavoitteiden lisäksi myös selkeä näkemys lukiokoulutuksen yhteistyömahdollisuuksista ja -kumppaneista sekä työkaluista yhteistyön rakentamiseksi ja saavuttamiseksi. Paikallisesti lukiostrategia niveltyy osaksi kuntastrategiaa, mutta sen laatimiseen on syytä ottaa mukaan alusta saakka koulun ulkopuolisia tahoja (”korkeakoulukonsultit”). Tämä varmistaa sen, että lukio toimii tarkoituksenmukaisesti yhteistyötahojensa suuntaan.

Kaiken kaikkiaan lukioiden velvollisuus järjestää yhteistyötä korkea-asteen kanssa kannustaa kansainvälisyyteen, joka esimerkiksi vieraskielisiä koulutusohjelmia ja oppilasvaihtojaksoja ajatellen toteutuu epätasa-arvoisesti ja hajanaisesti suomalaisessa lukiokentässä.

Lukiopolun nivelvaiheiden helpottaminen: kursseista opintopisteisiin

Opetusministeriön lukioselvityksen (2017) mukaan siirtyminen toiselta asteelta jatko-opintoihin on Suomessa OECD-maiden keskiarvoa hitaampaa. Kolmasosa ylioppilaista jatkaa suoraan lukion jälkeen jatko-opintoihin. Lukiokoulutuksen ja korkea-asteen välisen kynnyksen madaltaminen on tärkeää korkeakoulujen pääsykokeiden ja lukio-opiskelun yhteistyömuotojen kehittämiseksi. Tavoitteena on, että lukiolaiset olisivat tulevaisuudessa entistä valmiimpia aloittamaan yliopisto-opinnot. Lukiokoulutuksen uudistukseen tähtäävän esityksen mukaan kurssimuotoisesta rakenteesta voitaisiin luopua ottamalla käyttöön opintopisteet tai osaamispisteet. Opintopisteiden käyttö lukiokoulutuksessa lähentäisi lukiokoulutusta ja korkeakoulusta ja helpottaisi korkeakouluopintojen hyväksilukemista lukion oppimäärään.

Opintojaksot korvaisivat kurssit. Nykyinen lukion tuntijako olisi mahdollista muuttaa opintopisteperusteiksi niin, että nykyinen kurssi vastaisi kahden opintopisteen laajuista opintojaksoa. Toisaalta olisi mahdollista säätää kunkin oppiaineen pakollisten ja valtakunnallisten syventävien opintojen laajuuksista opintopisteinä. Koulutuksen järjestäjä päättäisi, minkä laajuisina opintojaksoina opetusta järjestetään. Esityksessä on päädytty jälkimmäisen vaihtoehdon kannalle, koska se mahdollista muun muassa paremmin oppiainerajat ylittävän yhteistyön.

Esitys opintojen yhdenmukaistamisesta lukiokoulutuksen ja korkeakoulutuksen välillä on tarkoituksenmukainen. Tulevaisuudessa opiskelijoilla tulee olla mahdollisuuksia valita opintoja muista oppilaitoksista ja korkeakouluista. Lukioiden velvoite toimia yhteistyössä yhden tai useamman korkeakoulun kanssa tarjoaa monilta osin vaillinaiseksi tai toteuttamatta jääneen konseptoinnin, jossa yliopisto-opintojen ”alusta” tuodaan osaksi lukiokoulutusta (”kampusajattelu”, ”osaamiskeskukset”). Osallistuminen yliopistojen projekteihin voi merkitä lukiolaiselle esimerkiksi osallistumista tiedekilpailuihin tai koulukohtaisten tiedekurssien valitsemista.

Nykyisellään osa lukioista on kannustanut opiskelijoitaan avoimen yliopiston opintoihin. Avoimen yliopiston kurssien suorittamisesta voi olla hyötyä yliopiston valintaprosessissa, ainakin ne tukevat pääsykokeisiin valmistautumista. Avoimen yliopiston opinnot antavat myös opiskelijalle osviittaa yliopisto-opintojen vaativuudesta sekä siitä, onko kyseinen ala todellisuudessa itseä kiinnostava. Avoimen yliopiston opinnot myös sopivat välivuotta harkitseville tai pitävälle ja antavat verkko-opintojen myötä joustavuutta opintoihin (yleensä helppo aikatauluttaa osaksi muita opintoja). Tulevaisuudessa opiskelijoita on kannustettava entistä rohkeammin avoimen yliopiston opintoihin jo lukiovaiheessa. Opiskelijoiden on ainakin muodostettava ymmärrys kyseisten opintojen mahdollisuudesta.

Kunkin oppiaineen pakollisten ja valtakunnallisten syventävien opintojen laajuuksista säätäminen opintopisteinä voidaan katsoa aiheelliseksi, mikäli se todellisuudessa edistää oppiainerajat ylittävää yhteistyötä. Opintopisteperusteisen esityksen voidaan katsoa vähentävän sekä lukio-opintojen pirstaleisuutta että oppiaineiden välistä vastakkainasettelua luomalla temaattisia opintokokonaisuuksia, joista opiskelija voi koota mieleisensä ja tulevaisuuden kiinnostustansa palvelevan kokonaisuuden.

Tulevaisuudessa opintojaksojen/kokonaisuuksien koostaminen olisi lukiokohtaista, jolloin osa jaksoista voitaisiin opiskella intensiivipaketteina, toisten toteutuessa koko lukuvuoden ajan (esimerkiksi kielet). Lukio-opintojen osaksi voitaisiin aineesta riippuen, esimerkiksi psykologian ja uskonnon kohdalla, ajatella yliopistojen kollokviotyypistä perinnettä. Kollokviumi eli tieteellinen keskustelutilaisuus voi olla myös pienimuotoisempi, lukiokoulutukseen sopiva aivoriihi tai dialoginen oppimistuokio ("keskusteleva opetus").

Kollokvio pedagogisena välineenä vahvistaisi oppilaan suullista ilmaisua, ilmaisun selkeyttä, väittelytaitoa ("perusteltu keskustelu"), ryhmätyötaitoja ja itsetuntoa. Samalla se toteuttaisi lukiouudistuksen tavoittelemaa uskalla kokeilla -ajattelumallia. Uusi opetussuunnitelma sisältää ajatuksen, ettei oppitunnin tarvitse edustaa luentoa, valmiiksi jäsennehtyä tietoa, jota opettaja välittää oppilaille (konservatiivinen "täydellisen sopeutumisen" -malli).

Teemaopinnot toteutuisivat tulevaisuudessakin lukiokohtaisina ja edistäisivät sekä tukisivat laaja-alaista osaamista. Lukiokoulutuksessa ei ylipäättäen saa olla rakenteita, jotka estävät syvällisen ja laaja-alaisen ymmärtämisen ja oppimisen. Opettajan tehtävänä on toimia autonomisen oppijan henkilökohtaisena "sparraajana", joka mahdollistaa oppimisen erilaisten pedagogisten avauten ja kokeiluiden kautta.

Toisaalta huomattava on, ettei lukiolaisen opintopistettä vastaava työmäärä välttämättä vastaa työmäärää korkea-asteella (synkronointiongelma). Miten paljon yksi lukion kurssi eli kahden opintopisteen opintojakso, olisi yliopiston opintopisteissä? Vastaako lukion kurssi, 38 tuntia, kaksi opintopistettä, yliopiston yhtä opintopistettä eli noin 27 tunnin työmäärää? Näihin tulkintoihin ja muuntolaskelmiin kaivataan lakiesityksen osalta huomattavaa lisätarkennusta.

Niin sanottujen vapaiden käsien antaminen koulutuksen järjestäjille saattaa myös hämärtää kokonaisuutta, jos opintojen tavoitteet ja sisällöt ovat vapaasti koulutuksenjärjestäjän päätettävissä. Eri lukioissa heterogeenisesti toteutuvat opintojaksot saattavat muuttua esteeksi opiskelijan muuttaessa paikkakunnalta toiselle. Karkaako tilanne joustavuuden ja monimuotoisuuden suhteen käsistä, kun nykyiselläänkin lukiot pohtivat suoritustensa vastaavuutta? Mikä on päättöarvosana, jos se sisältää useiden eri oppiaineiden (lukioiden) arvosanoja? Uudistukseen, kurseista opintopisteisiin, tulisi myös varata riittävästi siirtymäaikaa (vrt. yliopistot).

Oppiainerajat ylittävän yhteistyön edistäminen on kaikesta huolimatta tavoiteltava asia. Eri oppiaineissa on paljon yhteisiä elementtejä. Kaustisen musiikkilukio on mukana Turun yliopiston tulevaisuusoppimisen pilotoitihankkeessa, jossa tarkoituksena on kokeilla oppiainerajat ylittävää yhteistyötä. Opettajat ovat tottuneet työskentelemään yksin, mutta oppiainerajat ylittävä oppiminen/opetus on tulevaisuutta. Pilottihankkeena tulevaisuusoppiminen antaa hyvän valmiuden tulevan lukiouudistuksen pohjaksi (platform-ajattelu, jossa luodaan uskaliaasti ja luovasti pohja eri oppiaineiden väliselle yhteistyölle).

Toisaalta tarpeellista on lukion ja työelämän (myös työvoimahallinnon) yhteistyön tehostaminen erityisesti lukiopulun nivelvaiheissa. Opiskelijan urasuunnittelun kannalta asiantuntijaosaamisen

pitäisi olla monipuolista, jäseneltyä ja ammatillisesti hyvin verkostoitunutta. Valtakunnalliset erikoislukioiden ja valtakunnallisen kehittämistehtävän saaneet erikoislukioiden muodostavat jo itsessään oman aktiivisen verkostonsa. Valtakunnallisen kehittämistehtävän saaneiden erityislukioiden tehtävänä on oman osaamisen vahvistaminen sekä oman osaamisen jakaminen ulospäin muille toimijoille. Kehittämistehtävä jakaantuu seitsemän vuoden ajalle.

Lukiouupumuksesta tavoitteelliseen toimintaan

Lukiolakiesityksen eräänä tavoitteena on pyrkiä lisäämään lukiolaisten hyvinvointia uupumusta vähentämällä. Teema on noussut esiin muun muassa opetusministeriön lukioselvityksessä (2017). Työistä noin viidennes ja pojista hieman alle 10 prosenttia kokee koulu-uupumusta. Lukiolaisten uupuminen ja riittämättömyyden tunne tuntuvat olevan eräänlainen yleinen kansallinen tila, joka koskee kaikkia lukiolaisia lukioista riippumatta. Toisaalta Suomen Lukiolaisten Liitto on todennut nuorten uupumisen olevan monitahoinen prosessi, johon vaikuttavat sosiaalinen ympäristö ja tausta, taloudelliset olosuhteet ja institutionaaliset rakenteet.

Vaikka lukiokoulutuksen läpäisyaste on korkea, vuonna 2015 lukion läpäisi kolmen vuoden tavoiteajassa 80 prosenttia koulutuksen aloittaneista, suoritettujen ylioppilastutkintojen määrä on laskenut kymmenessä vuodessa 7 prosenttia. Väli vuoden pitäminen ylioppilastutkinnon jälkeen ei välttämättä ole nuoren kannalta huono asia, mutta siitä ei saa muodostua itseisarvoa lukiovuosien jälkeen (vääjäämätön seuraus lukiouupumuksesta).

Lukiolaisen uupumista voidaan vähentää tarkoituksenmukaisella oppimisympäristöllä sekä laatimalla valmiit lukujärjestykset lukion ykkösvuosikursseille. Valmiit lukujärjestykset estävät uusia lukiolaisia valitsemasta liikaa kursseja lukiotaipaleen alussa (jaksoa kohden max. 6 kurssia) sekä edistävät alun ryhmäytymistä (opiskellaan oman ryhmän kanssa).

Uupumista ja stressiä on mahdollista lievittää myös yksilöohjauksella, jossa korostuu oikeiden opiskelutaitojen sekä ajanhallinnan merkitys. Myös oikeanlainen elämäntilanteen hallinta on keskeisellä sijalla. Terveet elämäntavat (riittävä lepo ja ravinto) ovat lukiolaisen jaksamisen kannalta ensisijaisen tärkeitä. Elämäntilanteen hallinnalla on lukiossa tämänkaltaisen tiedouden levittämisessä ja sisäistämisessä merkittävä vaikutus.

Elämäntilanteen hallintakurssit sisältyvät opetussuunnitelmassa teemaopintoihin, jotka yhdistävät eri tiedonaloja ja kehittävät opetusta. Elämäntilanteen hallintakurssilla tutustutaan itseen ja muihin (ihmissuhdetaidot, reflektioprosessi), ryhmäydytään ja valmistaudutaan tulevaisuuteen esimerkiksi työhakemuksia laatimalla. Moni opiskelijoista on elämässään ensimmäistä kertaa yksin muutettuaan koulutuksen perässä toiselle paikkakunnalle. Näyttää siltä, että elämäntilanteen hallintakursseihin on panostettu enemmän ammatillisen koulutuksen kuin lukiokoulutuksen puolella (ks. Kaunisto, 2012). Tärkeää olisikin, että lukioiden ottaisivat elämäntilanteen hallintakursseja rohkeammin osaksi opetussuunnitelmaansa ja teemaopintoja.

Kaustisen musiikkilukiossa alkaa syksyllä 2018 osana teemaopintoja norjalaisen mallin mukainen Ihmisen auttamisen -kurssi, jonka aikana lukiolaiset pääsevät osallistumaan esimerkiksi hoivakotien toimintaan ja saavat samalla arvokasta työkokemusta. Lukiokoulutuksessa erilaisilla yrittäjyyskursseilla on oma tärkeä merkityksensä. Esimerkiksi Taloudellisen tiedotustoimiston (TAT) tuottamaa materiaalia käytetään Kaustisen musiikkilukiossa yrittäjyyskurssin pohjana.

Lakiesitys on onnistunut, jos sen avulla kyetään lisäämään lukiolaisten hyvinvointia ja vähentämään opiskelijoiden kokemaa jatkuvaa stressiä ja kuormitusta. Lukio merkitsee nimensä mukaisesti ”lukemista”, opiskelua, mutta sen ei tarvitse edustaa yksinomaisesti teoreettista, niin sanottua kovaa pönttämistä. Opiskelua on mahdollista helpottaa hyödyntämällä aktiivisesti digitalisaation tarjoamia työvälineitä.

Digitalisaatio toimii eri asioiden mahdollistajana ja on siten avain uudenlaiseen opiskelijakokemukseen. Asioita, joita ei ole ennen voitu tai osattu tehdä teknologiaa hyödyntäen, voidaan jatkossa toteuttaa, niin että opiskelijakokemus, lukiolaisuus muuttuu myönteisemmäksi. Digitaalista dataa/työvälineitä käyttämällä moni asia vie lukiolaiselta vähemmän aikaa. (ks. Koski, 2017). Digitalisaation antamien mahdollisuuksien tulisi olla tasa-arvoisesti kaikkien lukiolaisten ulottuvilla. Opettajat voivat myös vertaistuellisesti raportoida toisilleen digitaalisista opetus- ja arviointimenetelmistään.

Digitalisaation mahdollisuuksia olisi syytä käyttää hyväksi etenkin pitkän matematiikan ja kielten opetuksessa. Pitkän matematiikan opiskelijoiden ja ylioppilaskokeissa kirjoittajien määrä on tasaisesti vähentynyt. Samaan aikaan lukiolaisten kielivaranto on kaventunut, ja monessa lukiossa opiskellaan vain kahta kieltä. Yhteiskunnassa tarve matematiikan ja kielten osaajia kohtaan on kuitenkin voimakkaassa kasvussa. Kaiken kaikkiaan oppimisen ja oppimismahdollisuuksien digitalisaatio haastaa vanhan konservatiivisen, oppilaitoskeskeisen tavan toimia. Lukiossa osaamiskäsite täytyy ymmärtää uudelleen teknologian mahdollisuuksia hyväksikäyttäen.

Ohjausjärjestelmän uudistus

Esitys uudeksi lukiolaiksi pyrkii selkeyttämään myös lukiokoulutuksen ohjausjärjestelmää lisäämällä koulutuksen järjestäjien päätösvaltaa opetuksen toteuttamisessa. Tavoitteena on vahvistaa opiskelijan henkilökohtaista ohjausta. Oppilas itse laatii suunnitelman lukio-opinnoistaan ja jatko-opinnoistaan, mutta hänen tukenaan on opinto-ohjaajan lisäksi koko opetushenkilöstö.

Kaustisen musiikkilukiossa ajatus on toteutunut vuosien 2010-2013 pilottihankkeesta lähtien ”kaikki ohjaavat kaikkia” -periaatteena. Vaikka ohjausverkosto on kollektiivinen ja kollegiaalinen, se antaa mahdollisuuden myös yksilöllisen lukiotaipaleen suunnitteluun ja seurantaan. Ohjaajat muodostavat yhdessä asiantuntijaverkoston, joka jakaa asiantuntijuuttaan yhteiseen käyttöön. Oppilaanohjaaja ja ryhmänohjaajat seuraavat rajatummin opiskelijoiden opintojen edistymistä (yksilölliset HOPSit). Opintojen edetessä opinto-ohjelmat eriytyvät ja opiskelija valitsee syventäviä ja soveltavia opintoja tavoitteidensa suuntaisesti. Tulevaisuuden lukion rakenteissa tulee mahdollistua yksilön kannalta rakennettu ”maatuskamalli”, jossa läpäisevinä ulottuvuuksina ovat fyysinen, tekninen, pedagoginen ja sosiaalinen oppimisympäristö. Ajatus ohjaustoiminnasta koko yhteisön asiana, yhdessä tekemisenä, on osoittautunut toimivaksi.

Lakiluonnos herättää kysymyksen siitä, mitä tulevaisuuden oppilaanohjauksen ajatellaan lopulta olevan ja miten sen mielekkyys ja palvelumerkitys ymmärretään nykyisten käytänteiden pohjalta? Nykyisellään lukiot ovat kovin erilaisissa asemassa opinto-ohjauksen toteuttamisen ja toteutumisen suhteen. Lukiokoulutuksen tuntijakoon sisältyvä opo2-kurssi, joka käsittelee jatko-opintoja ja työelämää, on monessa lukiossa hyödyllään olematon. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, etteivät opiskelijat saa resurssien puutteessa täsmäraohjausta, jota tarvitsisivat.

Epäilyttävää onkin, muodostuisiko lukioiden kannalta paikallisesti kestävämmäksi tilanne, jossa vahvistettaisiin kurssimuotoisen opinto-ohjauksen lisäksi annettavaa henkilökohtaista ohjausta 45 minuutilla lukuvuodessa opiskelijaa kohden, kuten esitys linjaa. Toisin kuin oletetaan, tämä tulisi

lisäämään myös ohjaukseen liittyvää valmistelutyön määrää, koska mikään ohjaus ei toteudu ilman pohjavalmistelua/perehtymistä. Lopulta annettavan ohjauksen määrä on riippuvainen lukion koosta (oppilasmäärä). 150 oppilaan lukiossa tämä merkitsisi oppilaanohjaajalle noin 3 vvt lisäresurssia. Pienemmissä lukioissa tästä saattaa muodostua taloudellinen kynnyskysymys, joka altistaa lukiot valtakunnallisesti eriarvoisiin asetelmiin. Lähtökohtaisesti kaikkien on oltava lukion yleissivistyksellisen tehtävän edessä tasa-arvoisessa asemassa.

Lakiluonnoksen mukaan opiskelijalla, jonka opiskeluoikeus lukiokoulutuksen oppimäärän suorittamiseen on päättymässä tai joka on ilmoittanut eroamisestaan, olisi oikeus saada ohjausta muihin opintoihin hakeutumisessa. Lisäksi lukiokoulutuksen oppimäärän suorittaneella henkilöllä, joka ei ole saanut jatko-opiskelupaikkaa tutkintoon johtavassa koulutuksessa, olisi oikeus saada opintoihin hakeutumisen ja urasuunnitteluun liittyvää ohjausta (30 minuuttia) oppimäärän suorittamisvuotta seuraavan vuoden aikana.

Esitys on ajatuksena lukiolaisen kokonaisvaltaista opinto-ohjausta ja urasuunnittelua tukeva, mutta sisältää vielä useita avoimia, tarkennusta vaativia kysymyksiä. Siirretäänkö mallilla toiselle tai eri opintoasteelle kuuluvia tehtäviä yksipuolisesti lukiolle? Mikä rooli on tämän jälkeen tähän tarkoitukseen varatuilla ohjaamoilla tai työvoimapalvelulla? Entä korkeakouluilla ja muilla opinahjoilla? Eikö ohjausvastuun pitäisi olla korkeakouluilla, joka valitsevat opiskelijat koulutukseensa? Paljonko oppilaita hakeutuu lukion jatko-opintoneuvontaan? Mitä ovat heidän tarpeensa? Miten vastataan yksilöllisesti hyvin eritasoisiin jatko-opintotarpeisiin? Lukioista eroavat poikkeavat usein tarpeiltaan lukiokoulutuksen oppimäärän suorittaneista henkilöistä.

Jos uudistus toteutuu tällaisenaan, lukiot tarvitsevat uudenlaisen ohjauksen tueksi selkeää ohjeistusta (uuden opetussuunnitelman toteutuminen 2021?) sekä taloudellisten näkökohtien tasa-arvoista huomioimista (kunnan omarahoitusosuuden pienentäminen lukiokoulutuksen käyttökustannuksista). Tilanne, jossa jokainen koulutuksenjärjestäjä ”räätälöi” edelleen resurssiensa mukaisesti ohjauspaketinsä alistaa opiskelijat epätasa-arvoiseen asemaan. Tiettyä uhkakuvana on, että lukioissa, joissa opinto-ohjaukseen on olemassa riittävästi resursseja, opiskelijat saavat varmemmin jatko-opintopaikan tai ainakin intensiivisemmin jatko-opintopaikkaan ohjaavaa tukea. Pohdittava on, johtaako tämänkaltainen kehitys vääjäämättä lukioverkoston karsimiseen. Toisaalta kehitys kohti paikallisten oppimiskeskusten syntyä ei välttämättä ole huono asia. Lukiokoulutuksen keskittymisen problematiikka, hyvät ja huonot puolet, ansaitsee tarkemman analyysin.

Erityisopetus: ei kenenkään maalla?

Lukiolakiesityksen mukaan opiskelijalla, jolla on kielellisten erityisvaikeuksien tai muiden oppimisvaikeuksien vuoksi vaikeuksia suoritua opinnoistaan, olisi oikeus saada erityisopetusta. Uudistuksen ehdotus on tarpeellinen, koska nykyisellään lukiolaki ei määrittele erityisopetusta tai erityisopettajaresurssia. Lukion pedagogisten tukitoimien tarve on kuitenkin kasvanut. Koko valtakunnan tasolla lukiossa tehostetun ja erityisen tuen tarpeessa on 16 prosenttia oppilaista. Erityisopetuksen tuominen osaksi lukiokoulutusta vahvistaa opiskelijan hyvinvointia sekä mahdollisuutta selviytyä opinnoistaan. Kaustisen musiikkilukiossa opiskelijoiden ohjausprosessin tavoitteena on ollut, että jokaisen opiskelijan oppimiseen ja opiskeluun vaikuttavat erityisvaikeudet kartoitetaan ajoissa.

Kaustisen musiikkilukiossa erityisopetusta ovat koordinoineet EO-ohjaaja (yleensä oppilaanohjaaja) sekä lukion ulkopuolinen konsultoiva erityisopettaja. Tavoitteena on ollut, että lukion Wilma-

hallinto-ohjelman TUKI-lomakkeen avulla opettajille on välittynyt tieto erilaisista oppijoista sekä heille myönnettyistä erityisjärjestelyistä. Erityisopetuksen järjestämisellä on saatu kaikki oppiminen ja osaaminen käyttöön.

Lukiolakiluonnoksen kannalta erityisopetukseen vaadittavan tai varattavan resurssin määrittäminen kaipa lisäselvennystä. Nykyisellään erityisopetukseen varattu resurssi on osoitettu niin haluttaessa lukiokohtaisesta lukioresurssista (sidottu oppilasmäärään) tai korvattu konsultoivalle erityisopettajalle suoritettujen tuntien mukaan (tuntiperusteinen laskutus).

Uusi laki takaa erityisopetuksen antamisen lukioissa, mutta miten tämä toteutuu käytännössä lukiokohtaisesti? Paljonko erityisopetusta, yksilökeskustelut, testaus, jatkotestaus ja seuranta mukaan lukien, kuuluu lukioille uudistuksen jälkeen? Mikä on todellinen vaadittu (vähimmäis)erityisopetusresurssi? Miten lukioiden tukitoimet järjestetään niin, että kaikki opiskelijat ovat sen jälkeen tasa-arvoisessa asemassa? Uhkakuvana on, että vaikka laki edellyttää erityisopetuksen antamisen lukioissa, moni lukio jatkaa edelleen huonosti organisoidulla tai olemattomalla linjallaan.

Ylioppilastutkinnon kokeiden uusimiskerrat

Uusi lukiolakiesitys ehdottaa, että ylioppilastutkinnon kokeiden uusimiskertoja koskevista rajoituksista luovuttaisiin ja koulutuksen järjestäjälle säädettäisiin velvollisuus toimintaedellytystensä salliessa järjestää kokeet myös ylioppilastutkinnon suorittaneelle henkilölle, joka uusii tutkintoon sisältyvän kokeen tai täydentää tutkintoaan, sekä henkilölle, joka suorittaa erillisen kokeen.

Ylioppilastutkinnon kokeiden uusimiskertoja koskevien rajoitteiden purkaminen (hyväksytty 1 kerta, hylätty 2 kertaa) on osa tulevaisuuden joustavaa lukiokoulutusta, mutta saattaa johtaa tiettyyn laskelmointiin ("optimointi") ja kontrolloimattomuuteen. Nykyisen järjestelmän puitteissa koulu kykenee ennakolta varautumaan uusijoihin ("kenellä on oikeus uusida"). Pidentääkö uusimiskertoja koskevien rajoitteiden purkaminen opiskeluaikojen niiden kohdalla, jotka tavoittelevat parempia arvosanoja saadakseen haluamansa jatko-opiskelupaikan? Syytä on pohtia, pitäisikö uusimiskertoja rajoittaa kuitenkin jonkinlaisin sanktioin, esimerkiksi sakkomaksuin.

Koulutuksen järjestäjän velvollisuus järjestää toimintaedellytystensä salliessa kokeet myös ylioppilastutkinnon suorittaneelle henkilölle ym., toteutuu osin nykyisellään, lukiosta riippuen. Asian aiheuttaessa jatkossakin hallinnollisia kustannuksia lukiolle, siitä säättäminen laissa (velvoite) ei ole kannatettavaa.

Tulevaisuudessa voisi pohtia ylioppilastutkintojen rinnalle näyttötutkintoja opiskelijan kypsyys osoittamiseksi.

Turvallinen oppimisympäristö

Lukioiden yhteydessä sijaitsevien asuntoloiden tuominen lukiolain piiriin (§41, §42) on merkittävä askel (aiemmin määritelty ammatillisten oppilaitoksien kohdalla). Lukiot, joiden opiskelijat asuvat lukion yhteydessä olevassa asuntolassa tai asuntolaksi tulkittavassa rakennuksessa, saavat

lakiuudistuksen myötä selvät ohjeet sille, miten menettely kurinpidollisissa asioissa toteutuu. Myönteinen asia on, että rehtorille voidaan antaa toimivalta päättää korkeintaan kolme kuukautta kestävästä oppilaitoksesta tai asuntolasta erottamisesta. Kaiken kaikkiaan lakiuudistus antaa selkeät raamit lukion yhteydessä olevalle asuntolatoiminnalle. Lain tulkinnan kannalta on hyvä, ettei asuntolasta perittävää korvausta säädetä yksinomaisesti niin, että se olisi kaikille opiskelijoille maksutonta. Maksullisuus riippuisi siitä, täyttääkö asuntola internaatin, sisäoppilaitoksen piirteet. Mikäli asuntola on lukion yhteydessä, muttei toiminnaltaan täysin sisäoppilaitosmainen, koulutuksenjärjestäjä voisi periä siitä maksun.

Kokonaisuudessaan lukion roolia opiskelijan turvallisen oppimisympäristön takaajana on syytä selvittää entisestään. Koulun kontrolli ei ulotu opiskelijan vapaa-aikaan, mutta toisaalta koululla katsotaan olevan ennaltaehkäisevä rooli ja tietty vastuu opiskelijan turvallisen oppimisympäristön tarjoajana.

Lähteet

Kaunisto, Susanna 2012. *Nuoren elämänhallinnan edistäminen toiminnallisen menetelmin*. Elämänhallintakurssi ammattikoulunuorille. Opinnäytetyö (AMK). Sosiaali-alan koulutusohjelma. Toiminnalliset menetelmät sosiaali-alalla 2012/79. theseus.fi

Koski, Tommi 2017. *Digitalisaation luomat mahdollisuudet – ohjelmistoyritysten näkemyksiä tarvittavista kyvykkyyksistä*. Jyväskylän yliopisto. Informaatioteknologian tiedekunta. Pro gradu – tutkielma. Jyx.jyu.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetusministeriön lukioselvitys 2017. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160349>

TIIVISTELMÄ, Kaustisen musiikkilukio

”Lausunnon keskeinen sisältö”

Lukiokoulutuksen laaja yleissivistävyys on turvattava jatkossakin

Tulevaisuuden lukion pitää olla rohkea yhteistyökoulujen, ulkopuolisten asiantuntijoiden ja työelämän suuntaan. Tämä on laadukkaan lukiopalvelun tae. Tulevaisuudessa lukiostrategiat ovat keskeisessä asemassa lukiokoulutuksen, korkeakoulujen, muiden koulutuksen järjestäjien ja työelämän keskinäisen yhteistyön syventämisessä. Yhteistyö korkea-asteen kanssa kannustaa kansainvälisyyteen.

Esitys opintojen yhdenmukaistamisesta lukiokoulutuksen ja korkeakoulutuksen välillä on tarkoituksenmukainen. Tulevaisuudessa opiskelijoilla tulee olla mahdollisuuksia valita opintoja muista oppilaitoksista ja korkeakouluista. Lukioiden velvoite toimia yhteistyössä yhden tai useamman korkeakoulun kanssa tarjoaa monilta osin vaillinaiseksi tai vielä toteuttamatta jääneen konseptoinnin, jossa yliopisto-opintojen ”alusta” tuodaan osaksi lukiokoulutusta (”kampusajattelu”, ”osaamiskeskukset”).

Kunkin oppiaineen pakollisten ja valtakunnallisten syventävien opintojen laajuuksista säätäminen opintopisteinä voidaan katsoa aiheelliseksi, mikäli se todellisuudessa edistää oppiainerajat ylittävää yhteistyötä. Opintopisteperusteisen esityksen voidaan katsoa vähentävän sekä lukio-opintojen pirstaleisuutta että oppiaineiden välistä vastakkainasettelua. Toisaalta huomattava on, ettei lukiolaisen opintopistettä vastaava työmäärä välttämättä vastaa työmäärää korkea-asteella (synkronointiongelma).

Niin sanottujen vapaiden käsien antaminen koulutuksen järjestäjille saattaa hämärtää kokonaisuutta, jos opintojen tavoitteet ja sisällöt ovat vapaasti koulutuksenjärjestäjän päätettävissä. Eri lukioissa vapaasti toteutuvat opintojaksot saattavat muuttua esteeksi opiskelijan muuttaessa paikkakunnalta toiselle. Karakaako tilanne joustavuuden ja monimuotoisuuden suhteen käsistä, kun nykyiselläänkin lukiot pohtivat suoritustensa vastaavuutta?

Lukiolaisen uupumista voidaan vähentää tarkoituksenmukaisella oppimisympäristöllä sekä laatomalla valmiit työjärjestykset lukion ykkösvuosikurssilaisille. Uupumista on mahdollista lievittää myös yksilöohjauksella ja digitalisaation tarjoamien työskentelytapojen turvin.

Oppilaanohjauksen kannalta epäilyttävää on, muodostuisiko lukioiden kannalta paikallisesti kestävämmäksi tilanne, jossa vahvistettaisiin kurssimuotoisen opinto-ohjauksen lisäksi annettavaa henkilökohtaista ohjausta 45 minuutilla lukuvuodessa opiskelijaa kohden. Toisin kuin oletetaan, tämä tulisi lisäämään myös ohjaukseen liittyvää valmistelutyön määrää, koska mikään ohjaus ei toteudu ilman pohjavalmistelua/perehtymistä.

Lukiolakiluonnoksen kannalta erityisopetukseen vaadittavan tai varattavan resurssin määrittäminen kaipa lisäselvennystä.

Ylioppilastutkinnon kokeiden uusimiskertoja koskevien rajoitteiden purkaminen on osa tulevaisuuden joustavaa lukiokoulutusta, mutta saattaa johtaa tiettyyn laskelmointiin ja kontrolloimattomuuteen. Pidentääkö uusimiskertoja koskevien rajoitteiden purkaminen opiskeluaikojaa niiden kohdalla, jotka tavoittelevat parempia arvosanoja saadakseen haluamansa jatko-opiskelupaikan?